

Драгиша Бојовић¹

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Департман за српску и компаративну књижевност

ПОНАВЉАЊЕ ПАТРИСТИЧКИХ ЦИТАТА У СРПСКОЈ ЦРКВЕНОЈ КЊИЖЕВНОСТИ

САЖЕТАК: У раду се говори о понављању патристичких цитата у различитим делима српских средњовековних писаца. Реч је о цитатима из дела Светог Јефрема Сирина и Светог Григорија Паламе које је аутор рада идентификовао, показавши њихову фреквентност у цитирању и парафразирању.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: цитат, патристичка књижевност, српска црквена књижевност, Свети Јефрем Сирин, Свети Григорије Палама

У средњовековном књижевном делу присутна су три доминантна рецепциона нивоа којима се успоставља комуникација са литерарном традицијом. То дело је, у ствари, одраз утицаја тројне ли-терарне светости – *trinae litterariae sanctitates*, коју чине: Свето Писмо (Стари и Нови Завет), Света Литургија (богослужбене песме) и Свети Оци (патристички текстови). Сваки нови текст, који настаје под утицајем ове литерарне традиције, преузима и светост присутну у њој. Тиме стари текст наставља живот сопственом светошћу а не литерарном аутономношћу, а некадашња литерарна аутономност постаје део новог тоталитета. Средњовековни аутор не трага, како нам се данас чини, за цитатом, већ за идејом тог цитата. Задатак данашње науке о средњовековној књижевности је да истражи обе димензије поступка: литерарну функционалност идеје и мисли садржаних у цитату и при-суство цитата у аутономним књижевним текстовима и у средњовековној књижевности као целини.

Већ на почетку развоја српске црквене књижевности² налазимо образац једног овако сагледаваног дела. *Житије светог Симеона* од Светога Саве настало је под утицајем сва три елемента литерарне светости. Библијске цитате у овом делу су идентификовали Станоје

¹ bodra@ptt.rs

² О употреби појма српска црквена књижевност види рад: Драгиша Бојовић, *Идеје србистике и наставни програм старе српске књижевности*, Дело Петра Милосављевића и србистика, Зборник радова са научног скупа „Дело Петра Милосављевића и србистика” (Грачаница, Косовска Митровица, 23. и 24. октобар 2002), Филозофски факултет, Косовска Митровица 2002, 316-323.

Станојевић и Душан Глумац.³ Највише цитата у њему је из јеванђеља и Псалтира. Димитрије Богдановић је указао на позајмице из богослужбене поезије: самогласна погребна стихира, мртвен из Октоиха, погребни канон из чина опела, трећи антифон другог гласа на васкрсној јутрењи у недељу, у октоиху.⁴ Реч је углавном о стиховима који су у функцији илустрације мотива пролазности. Овоме треба додати и позајмицу из вечерње стихире за празник Светог цара Константина и царице Јелене. За Немању Свети Сава каже да је, као и цар Константин, имао „Соломонову премудрост, Давидову кротост и Јосифову добру нарав.”⁵

Истраживања су показала да у овом житију има позајмица и из патристичке књижевности, нарочито из дела Светог Јефрема Сирина, што говори о раном присуству овог светог оца у црквенословенској и српској црквеној књижевности.⁶

Српска црквена књижевност упркос извесним резултатима пружа и даље велике могућности за истраживање сва три нивоа утицаја.⁷ Истраживања библијске цитатности су показала значајно

---

³ Станоје Станојевић, Душан Глумац, *Свето писмо у нашим старим споменицима*, Српска краљевска академија, Београд 1932. Ово дело је од капиталног значаја за истраживање српске средњовековне књижевности. Постоји, међутим, могућност да нису сви цитати идентификовани. Пример за то је управо *Житије светог Симеона* у коме се налази и један неидентификован цитат из *Посланице светог апостола Павла Јеврејима*: „Јер кога љуби Господ, онога кара, и бије свакога сина, кога прима” (Јеврејима 12,6). Види: Свети Сава, *Сабрани списи*, приредио др Димитрије Богдановић, „Просвета”, „Српска књижевна задруга”, Београд 1986, 103.

⁴ Види коментаре Димитрија Богдановића у: Свети Сава, *наведено дело*, 177-184.

⁵ Свети Сава, *наведено дело*, 99.

⁶ Види: Драгиша Бојовић, *Свети Јефрем Сиријан и српска црквена књижевност*, Центар за црквене студије, Филозофски факултет, Ниш, Косовска Митровица 2003.

⁷ Када је реч о библијском утицају, осим књиге Станоја Станојевића и Душана Глумца, овде скрећемо пажњу и на зборник *Српска књижевност и Свето писмо*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 26/1, Међународни славистички центар, Београд 1997. Најмање је истраживано присуство богослужбених песама. Вреди поменути рад: Вл. Влаховић, *Литургијски материјал у старим српским биографијама XIII века*, Богословље, година VII, 1932, 335-351. О неким химнографским позајмицама у делу Архиепископа Данила Другог види рад: Лидија Гаврјушина, *О неким уметничким начелима у владарски житијима Архиепископа Данила Другог*, у: Манастир Бањска и доба краља Милутина, Центар за црквене студије, Ниш, Филозофски факултет, Косовска Митровица, Манастир Бањска, 2007, 219-228. О општим питањима присуства богослужбених песама у средњовековној књижевности говоре радови: Александар Наумов, *Свето Писмо и богослужбени текстови као компонента црквенословенских књижевних дела (издавачка пракса и поступати)*, Текстологија средњовековних јужнословенских књижевности, САНУ, Београд 1981, 43-47; Исти, *Средневековна литература и богослужение*, „Ricerche Slavistiche”, XLII, 1995, 49-59; Исти, *Библијска поезија и литургијска поезија*, *La poesia liturgica slava antica/Древнеславјанска литургијска поезија*, Dipartimento di Letterature Comparate dell'Università degli Studi Roma Tre, Centro di Studi Cirilometodiani presso l'Accademia Bulgara delle Scienze, Roma, Sofia 2003, 23-30; Красимир Станчев, *Литургијска поезија в древнеславјанском литературном пространстве (История*

присуство понављања одређених библијских цитата. Када је реч о патристичком утицају, та истраживања су доста сложенија. Наиме, светоотачки текстови нису имали онакав ауторитет као библијски па се ретко дешава да средњовековни писац наведе име аутора као што је то често случај са цитатима из Светог Писма. Зато је потребан муко-трпан рад на истраживању светоотачке литературе да би се дошло до одређених резултата.

Досадашњи резултати су показали да су на Светог Саву утицали Свети Јован Лествичник, Свети Јован Златоусти и Свети Јефрем Сирин. Стефан Првовенчани је наш први писац који у жи-тијној литератури помиње Јована Лествичника. За Доментијана се сматра да је користио Григорија Богослова, Григорија Ниског, Јована Лествичника и Јефрем Сирина, а Теодосије Кирила Скитопољског, Јована Лествичника, Атанасија Александријског и Симеона Новог Богослова. Архиепископ Данило Други формира се под утицајем исихаста и њихових претеча, као и Јефрема Сирина. Данило се сматра утемељивачем исихазма у Србији, који су прихватили и Данилов Ученик, Григорије Цамблук, Епископ Марко и други.⁸ Под утицајем светих отаца стварају и писци XV века, што се може најбоље видети у стваралаштву Димитрија Кантакузина. Може се слободно рећи да рецепција византијске књижевности доживљава кулминацију у делу овога писца.⁹

Српски писци су на различите начине користили цитате из светоотачке литературе. Ретко су наводили изворе, а као изузетак се управо може узети Димитрије Кантакузин чија је *Посланица кир Исаији* пример учесталих навођења извора. Често се, као и од навођења библијских места, користи парафраза.

Иако у нашој науци не постоји систематски рад на иденти-

вопроса и некоторые е проблемы изучения, La poesia liturgica slava antica/Древнеславянская литургическая поэзия, Dipartimento di Letterature Comparate dell'Università degli Studi Roma Tre, Centro di Studi Cirillometodiani presso l'Accademia Bulgara delle Scienze, Roma, Sofia, 5-23; Димитрије Богдановић, Литургијски ритам старе српске књижевности, Дело, 29, св. 9-10, 1983, 64-72. Две студије говоре о патристичком утицају: Димитрије Богдановић, Свети Јован Лествичник у византијској и старој српској књижевности, САНУ, Београд 1968; Драгиша Бојовић, Свети Јефрем Сирин и српска црквена књижевност, Центар за црквене студије, Филозофски факултет, Ниш, Косовска Митровица 2003. Овде и литература о другим мањим радовима посвећеним том утицају. Види и: Ђорђе Трифуновић, Византијско књижевно наслеђе, у: Стара српска књижевност, основе, „Филип Вишњић”, Београд 1994, 179-253.

⁸ Кратак преглед идентификованог утицаја светих отаца на српске писце дат је у књизи: Драгиша Бојовић, Свети Јефрем Сирин и српска црквена књижевност, Види и: Исти, Доментијанове позајмице о љубави, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. LXX, 2004, 139-142; Исти, Слово о љубави новобрдског песника Димитрија Кантакузина, Летопис Матице српске, књ. 475, св. 6, 2005, 1042-1051.

⁹ Види: Драгиша Бојовић, Песник будућег века. О поезији Димитрија Кантакузина, „Нови свет”, Приштина 1995. и Драгиша Бојовић, Свети Јефрем Сирин и српска црквена књижевност.

фикацији патристичких цитата, као што је то донекле остварено, у идентификацији библијских места, све више се осећа потреба ургент-ног приступа таквом послу. Овим радом желимо да дамо прилог једном таквом приступу. Предмет нашег интересовања су идентификовање извесних патристичких позајмица, које налазимо у делима Светога Саве, Доментијана, Архиепископа Данила, Даниловог Ученика, Монаха Јефрема, Монахиње Јефимије и Димитрија Кантакузина. Реч је о по-зајмицама из текстова Светог Јефрема Сирина и Светог Григорија Паламе, које се, као дословни цитати или парафразе, понављају у разли- читим текстовима.

Један од најобимнијих патристичких цитата налазимо у Доментијановом *Житију Светога Саве*.¹⁰ Реч је о мисли Светог Јефрема Сирина о љубави, коју налазимо у *Паренезису* односно у слову *Такође о покајању и о љубави, и исповедању, и крсту похвала и о будућем суду*.¹¹ Тај цитат Доментијан уграђује у причу о подизању манастира Свете Богородице Хиландарске и о Савином и Симеоновом животу у њему, као и о њиховој љубави „која се раније усели у срце Авељу, и која патријархе сатвори, и Мојсија сачува, и у пророцима поживе, и пророка Давида учини стаништем Светога Духа, и Јована укрепи. И ради те љубави Син Божји сиђе са небеса к нама и два добра подаде онима који Њега љубе, и смрт згажена би и пакао плењен би, и ради љубави једно стадо постаде анђела и људи, и рај би отворен, и царство небеско спремљено би онима који истином љубе Бога. Ова љубав рибаре је умудрила, и мученике је укрепила, и ова је показала пустиње као станишта, и ова је горе и пећине појањем испунила, и ова је научила све који љубе Бога да иду тесним и скрбним путем.”¹²

Део истог цитата налазимо у *Житију Стефана Дечанског* од Даниловог Ученика: „Јер овај благочастиви краљ вазљуби Христа истинитом љубављу, и Овоме хотећи на крају живота свога послужити истинитом вером и вером Аврамовом и часном љубављу, која се пре усели у срце Авељу, и која патријархе начини и Мојсеја сачува и у пророцима поживе, и цара Давида учини станом светога Духа.”¹³

¹⁰ Доментијан цитира још једну Јефремову мисао љубави. Види: Драгиша Божовић, *Доментијанове позајмице о љубави*, 142.

¹¹ Српскословенски текст цитата види: G. Vojkovsky, *Paraenesis die altbulgarische ubersetzung von werken Ephraims des Surers*, IV, U. W. Weiher-Freiburge i. Br. 1988, 406-407.

¹² Доментијан, *Житије Светога Саве*, издање на српскословенском др Томислав Јовановић, превод др Љиљана Јухас-Георгиевска, „Српска књижевна задруга”, Београд 2001, 92-93.

¹² Доментијан, *Житије Светога Саве*, издање на српскословенском др Томислав Јовановић, превод др Љиљана Јухас-Георгиевска, „Српска књижевна задруга”, Београд 2001, 92-93.

¹³ Данилов Ученик, *Житије Стефана Дечанског*, у: Данилови настављачи, приредио др Гордон Мак Данијел, „Просвета”, „Српска књижевна задруга”, Београд 1989, 57.

Дужу парафразу, сличну изворном Јефремовом тексту, налазимо и код Димитрија Кантакузина у *Посланици кир Исаији*: „Аврам, велики онај међу патријарсима, који стече истинску љубав према Богу, оставивши земљу отачаства, постиже обећани Ханан, велим, и у њему се настани. И Исака, због силне љубави, од усрђа хтеде по речи Господњој заклати, гостољубље да покаже и Тројично божанство као људе угости. Јосиф, продан, сматраше да је слободан – иако би продан телом за рад, душу непокорену сачува и љубави Божије ради чистоту сачува, не даде се Египћанки лажљивој. Зато и у тамницу би неправедно бачен, но, љубављу испуњен, не похули, и праведно се зацари над Египтом. А Јов, уистину тврди дијамант трпљења? Богатство изгуби и редове и децу сву скупа, на ђубриштима и сав у црвима, глађу притиснут, раном мучен, сунчевом жегом кињен, женом подбуњиван, духом саветован. Љубављу према своме творцу и Богу рањен, свему преславно одоле, показавши трпљење и победником јави се. А Мојсиј онај законодавац, који прими на таблицама ову заповест, прстом Божијим написану. Али и Давид и Самуило и Илија и слични сви који пре Закона и по Закону Богу угодише, сви је испунише, о чему и писано сведочи. На нову пређе Петар, врховни апостолима, њу задоби и узљуби, а тако и Јован и ближњи. Зар ћу заобићи божаственога и великога Павла, који ми и једини би довољан за сведочанство. (...) Али тако и мученици, божаственом љубављу према Христу оснажени, разнообразне и нетрпиве муке претрпеше. Не одлучише ли се због ње да све поднесу божаствени мужи који у пустињи живљаху, да се љубављу жељеноме приближе. Тако и скончање добрих трудивши се постигоше, блажени и триблажени уистину бише, и данас су мало-бројни до-стојни њиховог подражавања.”¹⁴

Кантакузин, у набрајању оних који су се удостојили љубави, следи јефремовски модел, који је присутан и у Доментијановом цитату:

1) личности из Старога завета (Аврам, Јосиф, Јов, Мојсије, Давид, Самуило, Илија; код Доментијана: Авел, Аврам, Мојсије, Давид),

личности из Новог завета (свети апостоли Петар и Павле, свети Јован Богослов; код Доментијана: свети Јован, рибари – асоцијација на Христове ученике),

мученици (код оба писца),

монаси-пустињаци (код оба писца).

Кантакузин је очигледно познавао јефремовски образац љубави, али га је проширио и реинтерпретирао, док је Данилов Ученик

¹⁴ Димитрије Кантакузин, *Посланица кир Исаији*, у: *Списи Димитрија Кантакузина и Владислава Граматика*, приредила др Јасмина Грковић-Мејдор, „Просвета”, „Српска књижевна задруга”, Београд 1993, 58.

преузео само старозаветни део од самог Јефрема Сирина или посредно од Доментијана. Наведени цитат је у функцији нијансирања духовног портрета књижевних јунака (код Доментијана и Даниловог Ученика), док је у Кантакузиновој посланици саставни део представљања феномена божанске љубави.¹⁵

Други цитат о којем овде говоримо је такође из дела Светог Јефрема Сирина, конкретно из његових *Молитава Пресветој Богородици*:

„Пре смрти ја сам мртавац,
пре суда осуђен сам од себе,
пре бесконачног мучења
ја се мучим очајањем.”¹⁶

Први писац који дословно преузима овај цитат је већ Свети Сава у *Житију Светог Симеона*:

„И пре смрти мртав сам,
и пре суда сам себе осуђујем,
пре бесконачне муке
сам себе мучим очајањем.”¹⁷

Код Архиепископа Данила Другог, у *Житију краљице Јелене*, појављује се део цитата (испуштен је други стих):

„Ево мртва сам пре моје смрти,
и пре бесконачне муке
сама себе мучим очајањем.”¹⁸

---

¹⁵ Текст који је у рукописима претходно *Слову љубве* Деспота Стефана Лазаревића такође садржи мотив љубави. Најважнији део тог текста је, у ствари, одломак из познате похвале Богу-Љубави Светог Јефрема Сирина, коју у развијенијем виду, налазимо, као што смо видели, код Доментијана и Даниловог Ученика. Види: Драгиша Бојовић, *Доментијанове позајмице о љубави*, 139-142. О траговима овог патристичког мотива види и: Rosanna Morabito, *Sulle trace di un motivo patristico nella letteratura slava ecclesiastica serba*, *Studi Slavistici* III, 2006, 57-64.

¹⁶ Свети Јефрем Сирин, *Молитве Пресветој Богородици*, превео архимандрит Јустин, Београд 1975, 11. Слична места налазимо и у другим текстовима овог писца. Текст је овде цитиран као строфа због ефектности поређења са другим текстовима. У српску црквену књижевност овај одломак је, највероватније, ушао преко бого-службене употребе.

¹⁷ Свети Сава, *Сабрани списи*, 111. Сава наводи још неке мисли Светог Јефрема Сирина. Види: Драгиша Бојовић, *Свети Јефрем Сирин и српска црквена књижевност*.

¹⁸ Данило Други, *Животи краљева и архиепископа српских*, *Службе*, приредили др Гордон Мак Данијел и др Дамњан Петровић, „Просвета”, „Српска књижевна задруга”, Београд 1988, 88.

Димитрије Кантакузин такође преузима текст светог Јефрема Сирина, уз песничку обраду последња два стиха којима придодаје мотив „шкргута зуба”, који је веома карактеристичан за Јефрема Сирина:

„Пређе смрти мртав ваистину ја,
пређе суда савешћу осуђиван,
пређе мука мислима у шкргуту зуба,
пређе конца мучити се знам без краја.”¹⁹

Мотив „суда пре суда”, присутан у наведеном цитату, налазимо и код Монаха Јефрема и Монахиње Јефимије.²⁰ Цитат је у свим примерима у функцији представљања унутрашњег живота јунака кроз његову есхатолошку перспективу.

Трећи цитат који овде наводимо је из дела Светог Григорија Паламе: „Послушан син иде у живот, а непослушан у погибелъ.”²¹ Ову мисао српски писци у виду парафразе наводе у два наврата.²² Први пут ову мисао парафразира Данилов Ученик у *Житију архиепископа Данила*: „Ништа није боље него чинити заповеђено, јер послушање води у живот, а непослушање у смрт.”²³ Даљи одјек Паламине мисли налазимо Кантакузиновој *Посланици кир Исаји*: „Но, ипак, од свега тога блажени оци непослушност осудише и нарекоше је виновником смрти.”²⁴ Цитат односно парафраза су употребљени у контексту изражавања послушности упркос недостојности оних који послушање примају: Данило чин презвитерства, а Кантакузин заповест писања. Први је послушан архиепископу Јевстатију, а Кантакузин свештенику и доместику Исаји.

Мисли из дела светог Јефрема Сирина и светог Григорија Паламе, који се понављају у делима српске црквене књижевности у виду дословних цитата, парафраза или усвојених модела илуструју живу комуникацију српске књижевности са светоотачким наслеђем, уклапајући се у општи модел рецепције изражен у тројној литерарној светости. Овај рад управо представља иницијални прилог стварању индекса патристичких цитата у српској црквеној књижевности.

¹⁹ Димитрија Кантакузин, *Молитва Богородици*, у: *Списи Димитрија Кантакузина и Владислава Граматика*, 39.

²⁰ Види: Драгиша Бојовић, *Свети Јефрем Сирин и српска црквена књижевност*, 173.

²¹ Свети Григорије Палама, *О љубави према Богу и ближњем*, цитирано према: Слово љубави. Од Светог апостола Павла до Светог Николаја Српског, приредио Драгиша Бојовић, Центар за црквене студије, Ниш 2007, 91.

²² Порекло овој мисли Григорија Паламе нађено је у *Причама Соломоновим 13,1*: „Мудар син слуша наставу оца својега; а потсмјевач не слуша укора.” Занимљивим се чини питање односа библијског праузора и нове парафраза, коју налазимо у делу српског писца а који се не ослања на тај узор већ на патристички цитат.

²³ Данилов Ученик, *Житије архиепископа Данила Другог*, у: *Данилови наставаљачи*, 85.

²⁴ Димитрије Кантакузин, *Посланица кир Исаји*, 56.

ЛИТЕРАТУРА:

Станоје Станојевић, Душан Глумац, *Свето писмо у нашим старим споменицима*, Српска краљевска академија, Београд 1932.

Вл. Влаховић, *Литургички материјал у старим српским биографијама XIII века*, Богословље, година VII, 1932, 335-351.

Димитрије Богдановић, *Свети Јован Лествичник у византијској и старој српској књижевности*, САНУ, Београд 1968.

Свети Јефрем Сирин, *Молитве Пресветој Богородици*, превео архимандрит Јустин, Београд 1975.

Александар Наумов, *Свето Писмо и богослужбени текстови као компонента црквенословенских књижевних дела (издавачка пракса и постулати)*, Текстологија средњовековних јужнословенских књижевности, САНУ, Београд 1981, 43-47.

Димитрије Богдановић, *Литургијски ритам старе српске књижевности*, Дело, 29, св. 9-10, 1983, 64-72.

Свети Сава, *Сабрани списи*, приредио др Димитрије Богдановић, „Просвета”, „Српска књижевна задруга”, Београд 1986.

G. Vojkovsky, *Paraenesis die albulgarische ubersetzung von werken Ephraims des Surers*, IV, U. W. Weiher-Freiburge i. Br. 1988, 406-407.

Данило Други, *Животи краљева и архиепископа српских*, *Службе*, приредили др Гордон Мак Данијел и др Дамњан Петровић, „Просвета”, „Српска књижевна задруга”, Београд 1988.

Данилов Ученик, *Житије Стефана Дечанског*, у: Данилови настављачи, приредио др Гордон Мак Данијел, „Просвета”, „Српска књижевна задруга”, Београд 1989.

Списи Димитрија Кантакузина и Владислава Граматика, приредила др Јасмина Грковић-Мејџор, „Просвета”, „Српска књижевна задруга”, Београд 1993.

Ђорђе Трифуновић, *Византијско књижевно наслеђе*, у: Стара српска књижевност, основе, „Филип Вишњић”, Београд 1994, 179-253.

Александар Наумов, *Средневековна литература и богослужение*, „Ricerca Slavistica”, XLII, 1995, 49-59.

Драгиша Бојовић, *Песник будућег века. О поезији Димитрија Кантакузина*, „Нови свет”, Приштина 1995.

Српска књижевност и Свето писмо, Научни састанак слависта у Вукове дане, 26/1, Међународни славистички центар, Београд 1997.

Доментијан, *Житије Светога Саве*, издање на српскословенском др Томислав Јовановић, превод др Љиљана Јухас-Георгиевска, „Српска књижевна задруга”, Београд 2001.

Драгиша Бојовић, *Свети Јефрем Сирин и српска црквена књижевност*, Центар за црквене студије, Филозофски факултет, Ниш, Косовска Митровица 2003.

Александар Наумов, *Библејска поезија и литургијска поезија*, La poesia liturgica slava antica/Древнеславјанска литургијска поезија, Dipartimento di Letterature Comparate dell'Universita degli Studi Roma Tre, Centro di Studi Cirillometodiani presso l'Accademia Bulgara delle Scinze, Roma, Sofia 2003, 23-30.

Драгиша Бојовић, *Доментијанове позајмице о љубави*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. LXX, 2004, 139-142.

Д. Бојовић, *Понављање патристичких цитата у српској црквеној књижевности*

Rosanna Morabito, *Sulle tracce di un motivo patristico nella letteratura slava ecclesiastica serba*, *Studi Slavistici* III, 2006, 57-64.

Лидија Гаврјушина, *О неким уметничким начелима у владарски житијима Архиепископа Данила Другог*, у: Манастир Бањска и доба краља Милутина, Центар за црквене студије, Ниш, Филозофски факултет, Косовска Митровица, Манастир Бањска, 2007, 219-228.

Свети Григорије Палама, *О љубави према Богу и ближњем*, цитирано према: Слово љубави. Од Светог апостола Павла до Светог Николаја Српског, приредио Драгиша Бојовић, Центар за црквене студије, Ниш 2007, 91.

Dragisa Bojovic

THE REPETITION OF PATRISTIC QUOTATIONS IN SERBIAN CHURCH LITERATURE

Summary

So far, research into the phenomenon of reception of Christian literary tradition in Serbian church literature has been focused on the identification of the Biblical influence, while hymnographic and patristic influences have been paid much less attention.

In medieval literary pieces there are in fact three dominant levels of reception which establish communication with the literary tradition. This echoes the influence of the triple literary sanctity – *trinae litterariae sanctitates*, which comprises: The Scriptures (the Old and New Testament), the Divine Liturgy (liturgical poems), and the Holy Fathers (patristic texts). Each new text emerging under the influence of this literary tradition takes over the sanctity contained within it. By this, the old text keeps on living through its own sanctity, rather than its literary autonomy, while the former literary autonomy becomes part of a new totality. The medieval author does not seek a quotation, as we might think today, but rather the idea behind the quotation. The task of the present-day study of medieval literature is to explore both dimensions of this procedure: the literary functionality of the idea and thoughts contained in the quotation and the presence of quotations in autonomous literary texts and in medieval literature as a whole.

For the first time in Serbian science, this paper discusses the repetition of patristic quotations in various works of medieval writers. The works in question are those of St. Ephraim the Syrian and St. Gregory Palamas which the author of the paper has identified, showing their frequent quotations and paraphrases.